 Sterker met natuur

Bouwsteendocument Natuur

*Met geborgd natuurherstel, vergunningverlening
Nederland weer in beweging*

Oktober 2025

 LandschappenNL

 Natuurmonumenten

 Unie van Bosgroepen

 FPG

 Interprovinciaal Overleg
van, voor en door provincies

 VNG

 UNIE VAN
WATERSCHAPPEN

Statement

Natuur is belangrijk voor Nederland. Wij, de opstellers van deze bouwsteen, zetten ons in om de natuur te verbeteren. Niet alleen omwille van de natuur zelf, maar ook om weer vergunningen te kunnen verlenen zodat Nederland van het slot kan. Zo zorgen we voor een leefbaar en gezond Nederland.

Er worden amper vergunningen verleend, Nederland zit al te lang op slot. Dit is slecht voor de economie, voedselvoorziening en voor de landbouw. De kwaliteit van de natuur staat onder druk en dat belemmert ook de mogelijkheden om vergunningen te verlenen. Stilstand door het niet kunnen afgeven van vergunningen heeft een groot effect op onze economie, woningbouw en de verduurzaming van Nederland. De kwaliteit van de natuur in Nederland moet en kan beter.

Natuurbeheerders, zowel natuurorganisaties, particuliere grondeigenaren als agrarische collectieven, doen er alles aan om natuur te herstellen en te behouden, maar er is meer nodig dan herstel en beheer. Om vooruit te kunnen en Nederland in beweging te krijgen is *robuuste* natuur nodig die tegen een stootje kan. Daarbij kijken we niet alleen naar natuur de in Natura 2000 gebieden zelf, maar ook naar de bijdrage die vanuit de omgeving, zoals overgangsgebieden, geleverd moet worden. De kwaliteit van de (leef)omgeving is immers onlosmakelijk verbonden met de kwaliteit van de natuur.

De opstellers van deze Bouwsteen Natuur zien het als een gezamenlijke verantwoordelijkheid om zich actief in te zetten voor behoud, beheer en herstel van de natuurwaarden en daarmee een basis te leggen voor het op gang brengen van vergunningverlening in Nederland. Met deze bouwsteen brengen wij in beeld wat provincies, (agrarische) natuurbeheerders, waterschappen en gemeenten vanuit hun rol kunnen doen om Nederland van het slot te halen. Maar de natuuropgave vraagt ook inzet van de Rijksoverheid. We willen met het Rijk daarom afspraken maken, specifiek over de financiering. Deze afspraken zijn randvoorwaardelijk om de voorstellen uit deze bouwsteen uit te kunnen voeren en daarmee het doel te halen. Het aanbod in onderhavige bouwsteen natuur vormt een startpunt – een uitnodiging tot verdere dialoog, samenwerking en uitwerking, met als doel een krachtig en samenhangend natuurbeleid voor de toekomst.

Dit bouwsteendocument bevat op basis van het startpakket van het kabinet nadere voorstellen waarmee er langjarige stabiliteit wordt geboden voor (agrarisch) natuurbeheer en natuurherstel. Hierbij ligt de focus op het nemen van maatregelen voor Natura 2000- gebieden en hiervoor is systeemherstel van de natuur in Nederland nodig.

Natuur als oplossing

Hiervoor doen we wat we hebben afgesproken: bestaande afspraken voeren we onverkort uit en we intensiveren de inzet op natuurherstel en -beheer. Provincies creëren de randvoorwaarden die nodig zijn om de condities op orde te brengen. Daarbij zetten we actief in op gebiedsgerichte samenwerking.

Om duurzaam natuurherstel te borgen maken we afspraken op 4 samenhangende sporen:

1. Geborgd natuurbeheer

Wij zetten in op langjarig geborgd natuurbeheer. De vergoeding moet in verhouding staan tot de afgesproken beheermaatregelen. Om het juiste beheer te borgen is verdere professionalisering van het hele systeem nodig. Dat omvat ook het certificerings- en verantwoordingsstelsel. De provincies nemen hierbij verantwoordelijkheid vanuit hun rol als gebiedsregisseur.

2. Geborgd natuurherstel

Om Nederland van het slot te halen zullen we ervoor moeten zorgen dat de natuur in Nederland niet verslechtert en uiteindelijk in een betere staat komt. Om dat zeker te stellen moet geborgd worden dat alle drukfactoren die verhinderen dat de habitats in een goede staat van instandhouding geraken voldoende worden weggenomen.

Met deze bouwsteen bieden de ondertekenaars van deze bouwsteen de garantie dat wij de maatregelen nemen die noodzakelijk zijn om de omgevingscondities te verbeteren, waardoor de kwaliteit van habitats op orde wordt gebracht. We gaan ervan uit dat in 2030 voor 70% van de habitats de condities op orde komen die nodig zijn voor een gunstige staat van instandhouding. In 2035 is de inzet dat in 90% van de habitats de condities op orde zijn gebracht.

Dichten van de waterlossing bij Tilgrup voor herstel van de waterhuishouding in de Oude Willen (LIFE-project). Fotograaf: Hans Dekker.

Om dat te bereiken voeren we bestaande afspraken onverkort uit. Provincies creëren de randvoorwaarden die nodig zijn om de condities op orde te brengen. Aanvullend treffen we in het beheer en inrichting maatregelen die randvoorwaardelijk zijn voor het bereiken van de gunstige staat van instandhouding van habitats in de Natura 2000 gebieden. We hebben hierbij in het bijzonder aandacht voor hydrologische maatregelen en de rol van de waterschappen, die door de provincies in staat worden gesteld om de noodzakelijke hydrologische maatregelen daadwerkelijk uit te voeren. Als onderdeel van het noodzakelijke natuurherstel besteden we specifiek aandacht aan het belang van stedelijk groen en de verbinding tussen natuur in stad en platteland. Over de bredere VHR-opgave en de inzet die nodig is en de middelen die nodig zijn vanuit de Natuurherstelverordening maken we nadere afspraken met het Rijk. En we instrumenteren de aanpak en opgaven van de Agenda Natuurinclusief.

Dit is een forse opgave en natuur is niet altijd voorspelbaar. In 2030 evalueren we in hoeverre de noodzakelijke maatregelen genomen zijn en in hoeverre we de gunstige staat van instandhouding hiermee hebben bereikt. Waar nodig sturen we bij op de aanpak.

Provincies creëren de randvoorwaarden die nodig zijn om de condities op orde te brengen. Als beheerders noodzakelijke maatregelen niet getroffen hebben, sturen we bij middels de bestaande mogelijkheden van het subsidie-instrument waaronder ultimo het intrekken van de bijbehorende subsidies. Als het bereiken van bovengenoemde doelen door externe omstandigheden

(klimaatverandering als voorbeeld) onmogelijk is, zal via het hiervoor beschikbare beleidskader gezamenlijk met partijen bekeken worden of deze doelen gewijzigd moeten worden.

Omdat wij uitgaan van de best beschikbare gebiedskennis, we zowel de voortgang als het effect van de maatregelen monitoren, en ingrijpen als maatregelen achterwege blijven of onvoldoende opleveren, hebben wij het vertrouwen hiermee een bijdrage te leveren die noodzakelijk is om Nederland van het slot te halen. Alleen deze aanpak is niet voldoende. Om Nederland van het slot te halen moeten de juiste randvoorwaarden aanwezig zijn. Zoals de beschikbaarheid van voldoende budget en voldoende aanpak van de drukfactoren die buiten de scope van deze bouwsteen vallen zoals geborgde daling van stikstofemissies en de bredere afweging van herstel van het hydrologische systeem.

3. Het cement; agrarisch natuurbeheer als verbinding tussen landbouw en natuur

Provincies, agrarische collectieven (die zorgdragen voor uitvoering van het agrarisch natuurbeheer), waterschappen en overige partners maken afspraken over een effectief en aantrekkelijk stelsel voor agrarisch natuurbeheer en agrarische natuurherstelmaatregelen. Het is essentieel dat boeren in staat worden gesteld om, naast het produceren van voedsel, ook inzet te plegen op natuur en landschap. Het meedoen aan deze inzet is vrijwillig, maar niet vrijblijvend. Via (langjarige) contracten wordt meerjarig beheer vastgelegd. Door te zorgen voor de juiste randvoorwaarden zullen boeren in staat zijn om agrarisch natuurbeheer structureel te integreren in hun bedrijfsvoering. Dat vereist concurrerende vergoedingen, langjarige zekerheid en haalbare opgaven.

4. Borging, professionalisering en monitoring

Onder de voorwaarde van voldoende financiële middelen en het voldoende terugdringen van drukfactoren zoals stikstof, waar natuurorganisaties geen invloed op hebben, bieden wij de garantie dat wij de maatregelen nemen die nodig zijn om de omgevingscondities te verbeteren waardoor de afgesproken staat van instandhouding van natuur bereikt wordt. Onze inzet is doelgericht; we zijn transparant in onze aanpak, leggen verantwoording af, monitoren het resultaat en waar nodig sturen we tussentijds bij.

Provincies creëren de randvoorwaarden die nodig zijn om de condities op orde te brengen en benutten de bestaande mogelijkheden binnen het subsidiestelsel, waaronder ultimo het intrekken van bijbehorende subsidies om in te grijpen als maatregelen achterwege blijven.

Om de opgaven te realiseren, hebben wij andere partijen nodig. Aanvullende afspraken zijn nodig over langjarige beschikbaarheid van middelen voor natuurbeheer, natuurherstel en agrarisch natuurbeheer. We maken met het Rijk afspraken in een Natuurpact 2.0. We werken samen aan uitwerking van monitoring en borging. Het Rijk ondersteunt de aanpak waar nodig. Ook vragen

wij van het Rijk om de rol van natuurbeheerder op de eigen terreinen op eenzelfde wijze in te vullen als andere natuurbeheerders.

Bijdrage uit andere sectoren is noodzakelijk

Ook andere sectoren, zoals de bouw-, de financiële, de energie en de mobiliteitssector, zullen hun bijdrage moeten leveren. De opgaven van de Europese Natuurherstelverordening vragen om inzet in het stedelijke gebied, waar ook gemeenten een cruciale rol spelen en waar stedelijk groen, het versterken van de groen/blauwe structuur en de aanleg van ecologische verbindingzones een bijdrage leveren aan het benodigde natuurherstel. In aanvulling op de aanpak die we hierna schetsen is verbinding met andere sectoren nodig. Daarom werken we aan nadere invulling van de Agenda Natuurinclusief, waarin ook de maatschappelijke bijdrage aan natuur in beeld wordt gebracht. Deze agenda richt zich niet alleen op het landelijke gebied, maar ook op de belangrijke bijdrage van stedelijk groen aan herstel van de biodiversiteit en instandhouding van natuur.

Aangelegde bufferzone bij het hoogveen van het Bargerveen, ter hoogte van Weiteveen. Fotograaf: Hans Dekker.

Uitwerking van de bouwsteen natuur

Het startpakket van het Rijk bevat maatregelen die bijdragen aan beheer, natuurherstel en natuurmonitoring. Wij werken dit uit in vier sporen:

1. Geborgd natuurbeheer is de basis

2. Geborgd natuurherstel

3. Het cement; agrarisch natuur- en landschapsbeheer als verbinding tussen landbouw en natuur

4. Borging; professionalisering en monitoring

Stikstof zichtbaar in Schoorlse duinen.

1. Geborgd natuurbeheer is de basis

Beheer van natuur is de basis: zonder goed beheer hebben maatregelen gericht op natuurherstel slechts een tijdelijk effect. Om aanwezige waarden te behouden of te verbeteren is langjarig beheer gericht op de staat van instandhouding in Natura 2000-gebieden en daarvoor systeemherstel van de natuur in Nederland noodzakelijk. Zolang externe factoren niet op orde zijn, zoals een te hoge stikstofdepositie of een slechte waterkwaliteit/kwantiteit, moeten beheerders extra beheerinspanningen blijven leveren om de natuur in een zo goed mogelijke staat te houden.

Het beheer is noodzakelijk voor het behalen van de gunstige staat van instandhouding van de habitats. Er wordt nu meer gevraagd van natuurbeheerders. Door deze extra inspanningen is het natuurbeheer kostbaarder dan aanvankelijk begroot. De kostenstijging blijkt uit de recent geactualiseerde standaardkostprijsberekening (SKP's). Drukfactoren maken dat intensieve beheerinspanningen nu en in de toekomst nodig zijn, onder andere vanwege verrijkte bodems en een verstoorde nutriëntenbalans in de gebieden die op dit moment overbelast zijn. Het is van belang dat vanaf 2026 de benodigde aanvullende financiële middelen beschikbaar komen; deze zijn randvoorwaardelijk om het natuurbeheer volledig uit te voeren. Tegenover deze aanvullende middelen staat dat natuurbeheerders beheerplannen laten toetsen door een onafhankelijke instantie en het beheer volgens afspraak wordt uitgevoerd. Provincies professionaliseren hun regisserende rol in dit proces, vanuit hun verantwoordelijkheid voor de regelingen voor natuurbeheer. We voeren beheer dat professioneel, kostenefficiënt en transparant is.

Wat moeten we doen:

- Provincies en natuurorganisaties maken wederzijdse afspraken over beheer die gericht zijn op de verbetering van de staat van instandhouding. Om het beheer te borgen is verdere professionalisering en versterking nodig van het certificerings- en verantwoordingsstelsel.
- Provincies maken met het Rijk afspraken over het beschikbaar maken van de benodigde aanvullende Rijksmiddelen, zodat vanaf 2026 het noodzakelijke beheer uitgevoerd kan worden.
- Natuurorganisaties voeren het beheer uit volgens de gemaakte afspraken (conform beheerpakketten en toeslagen in het SNL).
- Bij het bepalen van beheertarieven hanteren we de nieuwe, recent geactualiseerde, standaardkostprijsystematiek. Wij actualiseren deze systematiek periodiek. We gaan ervan uit dat op langere termijn minder beheermaatregelen nodig zijn, doordat de impact van de drukfactoren afneemt.

Wat hebben we van het Rijk nodig:

- Aanvullende middelen nodig voor adequaat natuurbeheer (conform beheerpakketten en toeslagen in het SNL). Aanvullend op provinciale middelen is er € 200 miljoen structureel per jaar extra nodig per 1 januari 2026, Dit bedrag wordt jaarlijks geïndexeerd.
- Rijksbeheerders van natuur (zoals Rijkswaterstaat en Rijksvastgoedbedrijf) moeten in staat gesteld worden het beheer op eenzelfde kwaliteitsniveau uit te voeren als de andere natuurbeheerders.

2. Geborgd natuurherstel

Natuurherstel doen we door bestaande afspraken uit te voeren en aanvullend herstelmaatregelen te nemen. Provincies creëren hiervoor de randvoorwaarden die nodig zijn om de condities op orde te brengen.

Voortvarende uitvoering van bestaande afspraken

Provincies en natuurorganisaties voeren bestaande afspraken uit het Natuurpact, Programma natuur en afspraken over versnelling van maatregelen onverkort uit. We hebben aandacht voor de instrumentering van Groenblauwe dooradering en de Agenda natuurinclusief. We garanderen dat wij de maatregelen nemen die noodzakelijk zijn om de omgevingscondities te verbeteren, waardoor de kwaliteit van habitats op orde wordt gebracht. We gaan ervan uit dat we in 2030 voor 70% van de habitats de condities op orde hebben die nodig zijn voor een gunstige staat van instandhouding. Daarbij is het uitgangspunt dat voldoende verlaging van drukfactoren, zoals de benodigde emissiereductie, die noodzakelijk zijn om dit doel te bereiken ook getroffen worden.

Aanvullende maatregelen voor geborgd natuurherstel

Om de natuurcondities op orde te brengen is, aanvullend op de bestaande afspraken, een extra inspanning nodig. Wij spreken af om als basis onder deze extra inspanning de Natuurdoelanalyses (NDA's) en waar beschikbaar Landschapecologische systeemanalyses (LESA's) te gebruiken. Waar nodig vullen wij deze aan en verbreden we, zodat er voor elk Natura 2000-gebied een goede analyse ligt welke drukfactoren ingrijpen op een gebied en welke natuurherstelmaatregelen noodzakelijk zijn. Omdat Natuurdoelanalyses de meest recente wetenschappelijke informatie bevatten kunnen deze in de praktijk ook betrokken worden bij vergunningverlening, al is het instrument daar in beginsel niet voor bedoeld. Wij onderschrijven de gezamenlijke inzet dat de NDA primair bedoeld is voor beleidsontwikkeling en weliswaar informatie kan bieden voor het ecologisch beoordelen van activiteiten in het kader van vergunningverlening, maar nooit rechtstreeks en op zichzelf – zonder nadere motivering – mag worden gebruikt als argument om vergunningen te weigeren of ondernemers op af te rekenen. Borging van maatregelen vindt uiteindelijk plaats in Natura 2000-beheerplannen.

Een dicht, groen bos met hoge bomen en weelderige begroeiing.

Extra natuurherstelmaatregelen zijn nodig om in 2035 90% van de condities op orde te hebben gebracht. We benutten voor de programmering van de maatregelen de structuur van het Programma Natuur, en verbreden deze aanpak. Vergroting van uitvoeringscapaciteit is essentieel om tot uitvoering te komen, dit geldt ook voor de gemeentelijke uitvoeringscapaciteit die nodig is om natuurrealisatie en groenbeheer in de overgang naar de stedelijke zones te versterken.

Dit is een forse opgave en natuur is niet altijd voorspelbaar. Daarom evalueren we in 2030 in hoeverre de noodzakelijke maatregelen genomen zijn en in hoeverre we de gunstige staat van instandhouding hiermee hebben bereikt. Waar nodig sturen we bij, zoals beschreven bij het onderdeel borging.

Wanneer het bereiken van bovengenoemde doelen door externe omstandigheden (klimaatverandering als voorbeeld) onmogelijk is, zal via het hiervoor beschikbare beleidskader gezamenlijk met partijen bekeken worden of deze doelen gewijzigd moeten worden.

Maatregelen rond natuurgebieden

Ook *buiten* de natuurgebieden is inzet nodig. Het grondgebruik rondom veel Natura 2000-gebieden is agrarisch en zal dat in veel gevallen ook blijven. Inzet rondom natuurgebieden ondersteunt vermindering van stikstofemissies, hydrologisch herstel, verbetering van de waterkwaliteit. Ook biedt dit aanknopingspunten voor maatregelen als peilbeheer, CO₂ vastlegging, vermindering van grondwateronttrekking, beperking van verontreiniging door meststoffen en gewasbeschermingsmiddelen, groenblauwe dooradering, of zonerings van recreatief gebruik. Combinaties van dergelijke maatregelen zijn cruciaal voor effectief natuurherstel.

Tegelijkertijd vragen deze maatregelen om zorgvuldige afstemming met andere functies en met meer gangbare vormen van landbouw. Deze aanpak geven de decentrale overheden daarom samen met agrariërs en grondeigenaren vorm (zie

ook de aanvullende bouwsteen agrarisch natuur- en landschapsbeheer). Voor waterschappen is het van belang dat de functietoewijzing aansluit op de hydrologische aanpassingen van het (grond)watersysteem om te voldoen aan de hydrologische randvoorwaarden van het desbetreffende (Natura 2000) gebied.

Wat moeten we doen:

- Provincies en natuurorganisaties voeren bestaande afspraken zoals het Natuurpact, de afspraken uit Programma Natuur en bestaande afspraken over versnelling onverkort uit.
- Provincies updaten de natuurdoelanalyses volgens afspraak en vullen deze aan waar nodig om tot een volledige analyse van drukfactoren te komen. Decentrale overheden en natuurbeheerders richten zich op het voldoende aanpakken van alle drukfactoren en voeren aanvullende maatregelen die uit de natuurdoelanalyses en Natura 2000-beheerplannen volgen uit.
- Waterschappen dragen zorg voor verbetering van het watersysteem, waarmee waterkwantiteit en -kwaliteit wordt verbeterd. Daarbij hanteren zij de functietoewijzing door provincies en gemeentes als basis.
- Provincies zorgen ervoor dat in die gebieden waar de ruimtelijke functie beperkend is voor (voor de natuur) noodzakelijke natuurherstelmaatregelen de waterschappen in staat worden gesteld, bijvoorbeeld door functiewijziging, om de benodigde maatregelen te nemen in overleg met het gebied.
- Decentrale overheden concretiseren waar en hoe inzet van stedelijk groen, groen/blauwe dooradering en ecologische verbindingzones de natuurherstelopgave versnelt en werken aan het doorbreken van uitvoeringsknelpunten bij kwalitatief goed natuurbeheer door gemeenten.
- Met de voorgenomen maatregelen geven de ondertekenaars van deze bouwsteen de garantie dat zij de maatregelen nemen die noodzakelijk zijn om de omgevingscondities te verbeteren, waardoor de kwaliteit van habitats op orde wordt gebracht. Met deze inzet gaan zij ervan uit dat in 2030 voor 70% van de habitats de condities op orde zijn die nodig zijn voor een gunstige staat van instandhouding. In 2035 is de inzet dat 90% van de condities op orde zijn gebracht. In 2030 evalueren de decentrale overheden in hoeverre de noodzakelijke maatregelen genomen zijn en in hoeverre we de gunstige staat van instandhouding hiermee hebben bereikt. Waar nodig sturen we bij op de aanpak, zoals beschreven in onderdeel borging.

Wat hebben we van het Rijk nodig:

- Het Rijk draagt zorg voor een geborgde aanpak gericht op reductie van stikstofemissies.
- Bestaande middelen moeten intact blijven, waarmee provincies hun deel van de opgave kunnen realiseren. Voor een geborgd natuurherstel is aanvullende financiering van het Rijk nodig. PBL becijferde dat voor natuurherstel € 3,5 miljard incidenteel nodig is voor herstelmaatregelen ten behoeve van stikstofgevoelige habitats in Natura2000-gebieden. Dit bedrag is exclusief de structurele financiering van monitoring (à € 25 mln. extra structureel) en financiering van (agrarisch) natuurbeheer.
- Het Rijk en de VNG verkennen welke middelen nodig zijn om de uitvoeringscapaciteit van gemeenten te vergroten en de kwaliteit van natuur en groen binnen de bebouwde kom te versterken. Hierbij kijken we ook naar de agenda natuurinclusief. We gaan uit van €500 miljoen als startkapitaal om onder anderen invulling te kunnen geven aan de aanvullende, stedelijke groenopgave uit de Europese Natuurherstelverordening.
- Extra middelen moeten langjarig (minimaal 10 jaar, na 8 jaar maken we afspraken over verlenging) beschikbaar zijn, zodat ook complexe maatregelen uitgevoerd kunnen worden die langere doorlooptijd vergen.
- In bestuurlijke afspraken, zoals een Natuurpact 2.0 leggen provincies en Rijk gezamenlijk aanvullende afspraken over ambities, plannen en financiering langjarig vast. Vanwege op de relevantie van deze afspraken voor de uitvoeringspraktijk, worden alle (mede)overheden betrokken bij de uitwerking.

3. Het cement; agrarisch natuur- en landschapsbeheer als verbinding tussen landbouw en natuur

Nederland kent vele bijzondere cultuurlandschappen, die grotendeels gemaakt zijn door boeren en door boeren en terreinbeheerders samen worden beheerd. De verwevenheid tussen functies zorgt voor versterking van zowel de natuur- als de cultuurlandschappen. Er liggen hier grote opgaven zoals het behoud van de grutto en andere boerenlandvogels. Ook ligt er de ambitie uit het Klimaatakkoord om 10% groenblauwe dooradering te realiseren en er wordt ook naar deze gebieden gekeken om bij te dragen aan het verminderen van drukfactoren op de natuurgebieden. Inzet van boeren om deze landschappen te behouden en hun bijdrage te leveren aan het multifunctioneel landgebruik vraagt om samenwerking en een langjarige, eerlijke beloning.

Vanuit agrarisch natuur- en landschapsbeheer wordt nu al een flinke bijdrage geleverd, de bestaande bijdragen houden we in stand. Om een aanvullende bijdrage aan het landelijk gebied te kunnen leveren zijn de juiste randvoorwaarden, waaronder aanvullende investeringen en extra afspraken, nodig. De aanvullende inzet draagt aantoonbaar effectief bij aan de beoogde

natuurdoelstellingen door te sturen op beheer van voldoende omvang, intensiteit en clustering. Het Kabinet maakt een eerste stap met de groei van het agrarisch natuur- en landschapsbeheer tot 195.000 hectare in 2030. Investerings in het agrarisch natuur- en landschapsbeheer worden gekoppeld aan heldere doelen die worden opgenomen in het natuurbeheerplan. Hierin borgen we ook dat de investeringen een bijdrage leveren aan de opgaven waar we met elkaar voor staan. Maatregelen worden samen met agrariërs bepaald, natuurbeheerplannen worden onafhankelijk getoetst, de inzet wordt gemonitord. Als blijkt dat het agrarisch natuur- en landschapsbeheer niet voldoende bijdraagt aan de integrale gebiedsopgaven, wordt binnen het karakter van de regeling bijgestuurd. Dat kan door het stimuleren van opschaling en vrijwillige kavelruil, en door in overleg met het Rijk te zorgen voor concurrerende vergoedingen ten opzichte van reguliere teelten. Deelname aan beheer blijft altijd vrijwillig; het maximaal behouden van ruimte voor bovenwettelijk beheer is daarbij cruciaal. Als afspraken over te nemen maatregelen niet uitgevoerd worden, dan kan dit ultimo leiden tot het intrekken van subsidies. Dit is reeds een bestaande afspraak bij het agrarisch natuur- en landschapsbeheer. Provincies blijven verantwoordelijk voor een zorgvuldige toepassing van de wet- en regelgeving. Dit reeds een bestaande afspraak bij het agrarisch natuur- en landschapsbeheer. De gebieden zijn en blijven vaak agrarisch. Het is essentieel dat boeren in staat worden gesteld om, naast het produceren van voedsel, ook inzet te plegen op natuur en landschap. Het meedoen aan deze inzet is vrijwillig, maar niet vrijblijvend. Via (langjarige) contracten wordt meerjarig beheer vastgelegd. Door te zorgen voor de juiste randvoorwaarden worden boeren in staat gesteld om agrarisch natuur- en landschapsbeheer structureel te integreren in hun bedrijfsvoering. Dat vereist concurrerende vergoedingen, langjarige zekerheid, haalbare opgaven en ruimte voor multifunctioneel agrarisch ondernemerschap waaronder de ontwikkeling van boerenlandgoederen met aanvullende economische dragers.

We zoeken gezamenlijk naar instrumentarium dat uitgaat van haalbare opgaven, voldoende verdienvermogen voor de ondernemers en dat het realiseren van de gewenste natuurkwaliteit mogelijk en aannemelijk maakt.

Nieuwe heide op landbouwgrond in Noordenveld bij Dwingelderveld. Fotografie: Hans Dekker.

Wat moeten we doen:

- Provincies, collectieven en partners werken uiterlijk begin 2026 met het Rijk aan het realiseren van de randvoorwaarden voor een effectief stelsel voor agrarisch natuur- en landschapsbeheer.
- Contractueel langjarig geborgd beheer, uitbreiding qua omvang, intensiteit en clustering en langjarige financiële zekerheid zijn de uitgangspunten voor een agrarisch natuur- en landschapsbeheer dat effectief bijdraagt aan VHR-doelen. Extra investeringen worden gekoppeld aan genoemde opgaven en heldere doelen.
- Het resultaat wordt gemonitord. Waar dat nodig is sturen collectieven bij, in afstemming met provincies.
- Rondom Natura 2000-gebieden werken, in samenhang met de aanpak van overgangszones en andere agrarische natuur zoals weidevogelgebieden, partijen gezamenlijk instrumentarium uit waarmee natuurherstel en agrarisch natuur- en landschapsbeheer elkaar maximaal kunnen versterken.

Wat hebben we van het Rijk nodig:

- Gezamenlijk met deze partijen wordt verder uitwerking gegeven aan het agrarisch natuur- en landschapsbeheer.
- Zekerheid dat de extra middelen voor agrarisch natuur- en landschapsbeheer structureel en langjarig beschikbaar gesteld worden. Daarbij gaan deze partijen uit van voortzetting van de extra €500 mln/jr plus indexatie van dit bedrag. Vooralsnog gaan we ervan uit daarmee een indicatieve groei tot 195.000 ha in 2030 te realiseren, afhankelijk van nog te maken keuzes over het type beheer. Zonder deze middelen kan agrarische natuur- en landschapsbeheer niet verder worden uitgebouwd.
- Bij de implementatie van Europese regelgeving op het vlak van landbouw en natuur als uitgangspunt te nemen dat zuiver het feit dat een agrariër deelneemt aan agrarisch natuur- en landschapsbeheer dat niet moet leiden tot extra wettelijke verplichtingen.

Ecoduct Woeste Hoeve.

4. Borging, professionalisering en monitoring

De partijen van deze bouwsteen willen borgen dat de natuur in Nederland niet verslechtert en uiteindelijk in een betere staat komt. Deze borging krijgt financieel, beleidsmatig en juridische vorm.

Financiële borging: langjarig beheer en herstel van natuur kan alleen bereikt worden als er langjarig afspraken worden gemaakt over beschikbaarheid van de middelen die nodig zijn. Een deel kunnen provincies nu al, maar aanvullend is geld van het Rijk nodig. Bestaande afspraken zoals het Natuurpact vormen de basis. Vanaf 2026 zijn aanvullende afspraken nodig voor de structurele financiering van het natuurbeheer (€ 200 miljoen per jaar structureel, inclusief indexatie, in aanvulling op het bestaande budget), is een extra impuls nodig voor natuurherstel (waaronder € 3,5 miljard incidenteel voor stikstofgevoelige natuur), zijn langjarige afspraken over middelen voor het agrarisch natuurbeheer noodzakelijk. Daarnaast vragen partijen om een startbudget van € 500 mln. voor aanvullende investeringen in stedelijk groen ten behoeve van de EU natuurherstelverordening.

Wij vragen het Rijk om hier met de opstellers van deze bouwsteen het gesprek over te voeren en afspraken over te maken, bijvoorbeeld in een Natuurpact 2.0. Volledige uitvoering van de voorstellen en afspraken uit deze bouwsteen is alleen mogelijk als er ook middelen vanuit het Rijk beschikbaar komen.

Beleidsmatige borging: we moeten borgen dat de inspanningen gericht op natuurbeheer en herstel leiden tot het gewenste effect en – samen met emissiereductie – tot het weer kunnen verlenen van vergunningen. Waar nodig

sturen we bij. Provincies creëren de randvoorwaarden die nodig zijn om de condities op orde te brengen en benutten de bestaande mogelijkheden binnen het subsidiestelsel, waaronder ultimo het intrekken van bijbehorende subsidies, om in te grijpen als maatregelen achterwege blijven.

Onze inspanningen zijn doelgericht, professioneel en transparant. De opstellers van deze bouwsteen bieden zekerheid dat het juiste beheer en de goede maatregelen getroffen worden. Het is noodzakelijk om de resultaten van deze inspanningen te monitoren en waar nodig tussentijds bij te sturen.

Professioneel natuurbeheer

In onze aanpak gaan we uit van de professionaliteit van de beheerder. Met het subsidiestelsel natuur- en landschapsbeheer (SNL) hebben we een goede basis staan om het benodigde beheer uit te voeren en is er al een zekere mate van borging geregeld. We versterken dit verder. Het stelsel stuurt op behoud van beheertypen, op basis van een systeem van certificering, dat ruimte biedt aan de professionaliteit van de beheerders. De uitgangspunten van het SNL-stelsel zijn de basis en die blijven staan. We spannen ons in voor zo minimaal mogelijke administratieve lasten. Wij versterken dit kwaliteitssysteem, zodat het zorgt voor betere borging van inzet en resultaat.

Aanvullend wordt de werkwijze binnen het bestaande systeem verder geoptimaliseerd, zowel bij overheden (provincies) als natuurbeheerders. In de huidige context mist een onafhankelijke toetsingspartij, die een inhoudelijke en voortgangstoets uitvoert op de voorgenomen maatregelen. Een mogelijkheid hiervoor is de inzet van een organisatie als de Ecologische Autoriteit. Deze onafhankelijke partij toetst de beheerplannen of beheervisies van de natuurorganisaties en geeft adviezen die leiden tot verbetering. Provincies, waterschappen en (agrarische) natuurbeheerders maken inzichtelijk hoe zij omgaan met de adviezen van de onafhankelijke partij.

Deze versterking leidt tot een cyclus van afspraken, uitvoering, monitoring en terugkoppeling van het voorgenomen en uitgevoerde beheer. Provincies, waterschappen en (agrarische) natuurbeherende organisaties maken inzichtelijk hoe dit vorm krijgt in de eigen handelingswijze.

Daarnaast werken deze partijen verder uit hoe er meer resultaatgerichte afspraken te maken zijn. Dat kan bijvoorbeeld in de vorm van KPI's, gericht op transparantie en verantwoording. We spreken af de verbetering van het bestaande systeem voor 1 januari 2027 uitgewerkt en geïmplementeerd te hebben. We kijken daarbij naar ervaringen die opgedaan worden met bestaande KPI-systemen.

Monitoring en bijsturing van herstelmaatregelen

Bij de keuze van maatregelen gaan we uit van de actuele kennis die beschikbaar is van de gebieden en de drukfactoren. Wetenschappelijke inzichten vertaald in zogenoemde landschappelijke systeemanalyses (LESA's) en natuurdoelanalyses vormen hiervoor de basis. Tegelijkertijd is het noodzakelijk dat we het resultaat van deze aanpak volgen en waar nodig bijsturen.

Om effectief bij te kunnen sturen implementeren we op dit moment met het interbestuurlijke Verbeterprogramma natuurmonitoring een goed systeem van monitoring en bijsturing. Om de reeds uitgewerkte ontwikkelingen binnen dit monitoringssysteem in uitvoering te brengen zijn middelen, verdere professionalisering en uitvoeringskracht voor nodig.

We spreken af dat het monitoringssysteem wordt beheerd door een onafhankelijke organisatie, en dat de specifieke focus van de monitoring ligt op het bijhouden van de staat van instandhouding van habitats. Dit is nodig om vergunningverlening weer mogelijk te maken. Monitoring mag niet het doel zijn, het is een middel om te kunnen vaststellen of doelen worden gehaald en zo nodig bij te sturen. We sluiten met dit verbeterprogramma aan bij bestaande monitoring, uitwerking en uitvoering van de monitoring. De voorstellen uit deze bouwsteen mogen niet leiden tot een nog grotere monitoringsinspanning dan met het ingezette verbeterprogramma al het geval is.

Juridische borging: De verantwoordelijkheden voor natuur zijn vastgelegd in bestuurlijke afspraken zoals het Natuurpact, de Omgevingswet en de onderliggende wetgeving. De afspraken die worden voorgesteld in deze bouwsteen dienen vorm te krijgen in een actualisatie van bestaande afspraken. Tussen provincies, waterschappen en (agrarische) natuurbeheerders worden afspraken gemaakt over financiering, uitvoering, monitoring, bijsturing en sanctionering, in geval afspraken niet worden uitgevoerd.

Tot slot

We zien een toegenomen polarisatie in onze maatschappij. Natuur en economie lijken soms tegenover elkaar te staan. Terwijl we elkaar juist hard nodig hebben. De inzet op meer natuurinclusiviteit versterkt juist ook de economie en maatschappelijke betekenis van natuur. Onze ambitie is om natuur en samenleving dicht bij elkaar te brengen. Met deze aanpak dragen we daaraan bij. Uitwerking van deze bouwsteen doen we als provincies met natuurorganisaties, Vereniging Nederlandse Gemeenten en de Unie van Waterschappen. Hierbij betrekken we ook graag de Rijkspartners en we lichten de bouwsteen natuur graag toe. Voor de uitwerking richten we met de bouwsteenpartners een tafel 'natuur' op, of sluiten we aan op de bestaande tafel 'landbouw' die spreekt over de uitwerking van de bouwsteen emissiereductie landbouw.

